

Osmanlı'da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)

The First Modern Agricultural Education Institution in Ottoman: School of Agriculture (1847/1851)

*Mehmet Ali Yıldırım**

Özet

Tanzimat dönemi çağdaşlaşmanın etkinlik kazandığı, üretimde bilimsel metotların uygulanmaya çalışıldığı bir dönüşüm sürecidir. Dolayısıyla birçok alanda olduğu gibi tarımda kullanılan yöntemlerin güncellenmesine de bu dönemde teşebbüs edilmiştir. Bu doğrultuda 1846 yılı sonlarında ülkede yetiştirilen pamuğun endüstriyel kullanıma uygun hale getirilmesi için modern tarım tekniklerinin uygulandığı Amerika'dan uzmanlar getirilmiştir. Ancak sonradan hedef genişletilmiş ve uzmanların bilgisinden tarımın her alanında faydalanma yoluna gidilerek, modern tarımı öğrenmek ve yaygınlaştırmak adına bir eğitim kurumu açılması kararlaştırılmıştır. Böylece 1847 yılında aynı zamanda ülkenin ilk faal mesleki-teknik okulu da olan Ziraat Mektebi'nin açılması çalışmalarına başlanmıştır. 1848 yılında öğrenci alınarak eğitim-öğretime geçilmiş ve daha ziyade uygulamaya yönelik bir programa sahip olan mektep, yaklaşık 4 yıl faaliyet göstermiştir. 1852 yılında ise beklenen faydanın sağlanamadığı gerekçe gösterilerek kapatılmasına karar verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, ziraat, mektep, meslekî eğitim, çağdaşlaşma.

Abstract

The Tanzimat period is a transformation process in which modernization came to the fore and scientific methods were being implemented in production. Therefore, the methods used in agriculture were updated in this period as in many other fields. In this respect, at the

* Öğr.Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kilis (malinet@hotmail.com / maliyildirim@kilis.edu.tr).

end of 1846 experts were brought from America, where modern agriculture techniques were applied, in order to make growing cotton suitable for industrial use in the country. However later, target area was expanded and knowledge of experts were benefited in all fields of agriculture. It was decided that an educational institution would be founded in order to teach and spread modern techniques in agriculture. Thus, the School of Agriculture, the first active vocational-technical school of Ottoman Empire opened in 1847 and students began their education and training in 1848. The school was shut down after 4 years on account that it did provide the expected benefit.

Key Words: Tanzimat, agriculture, school, vocational education, modernization.

Giriş

Ziraat, Osmanlı Devleti'nin temel ve geleneksel gelir kaynağı olmakla beraber XIX. Yüzyıl ortalarına kadar bu konuda köklü bir reform yapılmamıştı. Özellikle tarımda, eskiden beri uygulana gelen ilkel metotlar babadan oğula geçerek devam etmekteydi. Ürünlerdeki olası verimliliğin sebebi ise sadece elverişli topraklardı. Modern manada gübreleme bilinmemekte, toprak tek ürün üzerinden değerlendirilmekte ve farklı ürünler yetiştirilmemekteydi. İki veya üç yıl üst üste ekilen tarlalar bir sene nadasa bırakılmakta ve bu da tarıma uygun toprakların üçte birlik bir kısmının sürekli olarak atıl durumda kalmasına neden olmaktaydı. Geniş ve verimli alanlar boş otlaklara bırakılmaktaydı. Bataklıkların kurutulması, sulamalar, orman ve göllerin işletilmesi ve kırsal tarım gibi ziraat endüstrilerinden istifade edilememekteydi. Modern araç ve gereçlerin olmayışı dolayısıyla el emeğine dayalı yetersiz iş gücü ve dönemin ulaşım imkânları gibi sebepler de genel olarak ziraatın gelişimini engellemekteydi. Bununla beraber vilâyetlerin idaresinde görevli bulunan ziraat müdürleri, yöre ahalisinden oldukları ve ziraî eğitime sahip olmadıkları için herhangi bir yenilik getirmekten uzaktılar¹.

Ziraatı geliştirmek için politikalar üretecek ve bunları tatbik edecek bir bürokrasinin oluşması, Tanzimat dönemini buldu. Bu doğrultuda modernleşme sürecinde hemen her alanda olduğu gibi başlangıç, Meclis-i Umûr-ı Nafia'nın kurulması ile olmuştu. Ziraatın geliştirilmesini de gündemine almış olan meclis, 1839 yılında müstakil bir nezâret olarak kurulan Ticaret Nezâreti'ne bağlandı. Bu gelişmeleri 1843 yılında Maliye Nezâreti bünyesinde kurulan Ziraat Meclisi izledi². Bütün bu yeniliklerin temel hedefi ise üretimin çeşitlendirerek

¹ M.A., Ubicini, *Türkiye 1850*, C.II, (Çeviren: Cemal Karaağaçlı), s.340; *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, İstanbul, 1938, s.100-106. Ayrıca bkz. Eugene Morel, *Türkiye ve Reformları*, İstanbul, 1984, s.108-109.

² Karakoç Sarkis, *Külliyât-ı Kavânîn*, Nr.6480 (10 ZA 1261/10 Kasım 1845).

arttırılması, ihracata yönelik ziraî ürünlerin üretilmesinin teşviki, toplumun gelir ve refah düzeyinin yükseltilmesi, yerli sanayi tesislerinin hammadde ihtiyacının ülke içerisinden karşılanması ve ziraî üretime yönelik araç ve metotların modernize edilmesi gibi konularda araştırmalar yaparak politikalar üretmekti³.

Tanzimat idarecileri, -plan ve program kaygısı taşınmasalar da- ülkenin kalkınmasında tarım ve sanayinin ne denli önemli olduğunun farkındaydılar. Dolayısıyla tarıma yönelik reformlar çerçevesinde ihracata konu olan ticari değeri yüksek ürünlerin üretimi teşvik edildi. Bu türden ürün yetiştirenlerin geçici de olsa vergiden muaf tutuldular. Diğer taraftan dış baskılar neticesinde imza edilen 1838 Ticaret Anlaşması'yla sistem serbest piyasa ekonomisine dönüşünce ziraî ürün ticareti de serbest hale geldi. Üretimin modernleşmesi için gerekli araç ve gereçlerin ithalinden gümrük vergisi alınmaması kararı alındı. Ziraatta modernleşmeye ve kurumsallaşmaya yönelik bütün bu girişimler içerisinde en önemlilerinden biri ise şüphesiz çağdaş ziraî eğitim girişimi idi⁴.

1.Mektebin Açılması

Tanzimat dönemindeki sanayileşme çabalarına paralel olarak, ziraat ve tarım ile hayvan yetiştirilmesi noktasında memlekette bir eğitim müessesesinin gerekliliği 1846 yılı sonlarında pamuk üretimi özelinde dile getirilerek ülkenin reform gündemine alınmıştı⁵. Şöyle ki, bu dönemde İstanbul'da bir Basma Fabrikası inşa edilmişti. Ancak ülkede pamuk tarımı yapılmakla beraber çağdaş ziraî metotlar bilinmemekteydi. Dolayısıyla bu fabrikanın hammaddesi olan ince ve temiz pamuk üretilmemekte ve ithal edilmekteydi. Bunun önünü almak ve pamuk ziraatının güncellenmesini sağlamak amacıyla pamuk üretiminin en

³ *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, s.76-77; Tefik Güran, "Ziraî Politika ve Ziraatta Gelişmeler, 1839-1876", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara, 1992, s.219; Tefik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, İstanbul, 1998, s.45. Tanzimat'a doğru dokuma fabrikalarına kaliteli yün temin etmek amacıyla çiftlikler açılmakta ve koyunlar yetiştirilmekteydi. Bununla beraber pamuklu bez dokuyan fabrikalara kaliteli pamuk yetiştirmek için de girişimler başlamıştı. İhracatın büyük bölümü de yine ziraî ürünlerden oluşmaktaydı. Önsoy, *a.g.e.*, s.19; Rifat Önsoy, "Tanzimatta Üretimi Çağdaştırma Çabaları: Ziraat ve Orman Mektepleri, *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi İstanbul 12-15 Nisan 1999*, İRCICA, İstanbul, 2001, s.481.

⁴ Güran, *a.g.m.*, s.224.

⁵ Oysa ziraat XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren Avrupa devletlerinde eğitim sayesinde hızlı bir gelişim göstermişti. Köy okullarında verilen genel eğitime, ziraî bilgiler de dâhil edilerek çocuklar ziraata teşvik edilmekteydi. Soru cevap şeklinde hazırlanmış matbu resimli kitaplar vasıtasıyla teorik olarak ağaç ve tohum ekimi, hayvan yetiştirilmesi gibi konular erkek çocuklara, ipek böceği yetiştirmek gibi bilgiler de kız çocuklara öğretilmekteydi. Ayrıca tatil vakitlerinde hocaları nezâretinde mekteplere tahsis edilmiş arazilerde çocukların oyun içerisinde pratik yapmalarına gayret sarf edilmekteydi. Bu sayede zamanla ziraat erbabı olarak yetiştirmeleri sağlanmış olurdu. Bkz. *Ceride-i Havâdis*, Nr. 25, s.3 (18 M 1257/12 Mart 2841).

modern yapıldığı ülkelerden biri olan Amerika'ya müracaat edildi. Buradan ıslah edilmiş tohumlar ile beraber aralarında donanımlı bir ziraatçı olan Doktor Davis'in de bulunduğu uzmanlar getirtildi⁶. Doktor Davis'in ziraatçılık ile ilgili engin bir bilgiye sahip olması ise konuyla ilgili devlet adamlarını daha geniş bir ziraî reforma yöneltti⁷. Bu doğrultuda *ziraat ve harâset madde-i nafi'asıyla hayvanat terbiyesinin Avrupa'da olduğu gibi memâlik-i mabruse-i şabanede dahi ta'lim ve ta'allümü hususuna dair* düşünceler ön plana çıktı. Davis ile Osmanlı sanayileşmesinde etkin bir role sahip olan Barutçubaşı Hoca Evanis arasında gerçekleşen müzâkereler ayrıntılı bir rapor (lâyiha) ile ifadesini bularak projelendirildi. Fabrika-yı Hümâyûnlar Nazırı Hüsnü Efendi'nin hayata geçirilmesi halinde *misli nâ-mesbuk (misli görülmemiş) bir eser-i celil* olarak ifade ettiği proje, 1846 yılı sonunda Sadrazam'a arz edildi⁸.

Rapora göre *-Mahsulât-ı araziye ve hayvaniye usûl-ı z'er' ve terbiyesinin yalnız kal ve kalem ile tefhim ve tefebbümü nâ-kâbil olarak behemahâl-* fiilen ta'lim ve ta'allümüne ihtiyaç vardı. Başka bir ifadeyle tarımda uygulanan tekniklerin modernize edilmesi, yalnız teorik eğitim ile değil daha ziyade pratik eğitimle mümkün olabilirdi. Bunun için uygun bir arazi belirlenerek talimhane suretinde düzenlenmesi, öğrenci ve işçiler (amele) tedarik edilmesi uygun görülmüştü. Böylece bir yandan üretim prensipleri modernize edilecek diğer yandan muallimler yetiştirilip vilayetlere gönderilmek suretiyle yeni metotlar ülke geneline yaygınlaştırılacaktı⁹.

Talimhanenin yeri için Baruthane civarında bulunan ve Vidin Valisi Hüseyin Paşa'ya ait olan Ayapapa (Ayamama) Çiftliği satın alınacak ve çiftlik, devlete ait Uzunköprü Çayırı ve Demirkapı arazisinin eklenmesiyle genişletilecekti. Bununla beraber yaklaşık dört bin dönüm genişliğinde bir araziye sahip olacak olan talimhaneye gerektiği kadar hane ve koğuş ile ahır gibi binalar inşa edilecekti.

Talimhaneye alınacak öğrenciler ve işçiler üç sınıf şeklinde organize edileceklerdi. Bunlardan ilki sınıf-ı evvel itibar olunup, iyi derece yazı bilen kimselerden muvazzaf (burslu-maaşlı) olarak tertip olunacaktı. Sınıf-ı evvel öğrencilerinden muallimlik derecesinde eğitim alarak diploma almaya hak kazananlar ise belirli bir nizam çerçevesinde hüner ve çalışkanlıkları göz önünde bulundurularak istihdam edileceklerdi. İkincisi sınıf-ı sâni adı altında muvazzaf

⁶ *Ceride-i Havâdis* Nr. 304 (3 ZA 1262/23 Ekim 1846); BOA., İ.HR.37/1728 (15 ZA 1262/4 Kasım 1846).

⁷ ...*Merkûmun ma'lumatı yalnız penbe mabsulâtı ziraatinden ibaret olmayub mabsulât-ı saire-i araziye ve hayvaniyenin Avrupa'ca memdûb olan cinslerde olmak üzere ziraat ve terbiyete vukuf-ı tamamı olduğu...* Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.,) *İrade Tasnifi Mesâil-i Mühimme* (İ.MSM.), (Dosya No:)24/(Gömlek No:)639, (lef)-3, s.1.

⁸ BOA., İ.MSM. 24/639-2 (23 Z 1262/12 Aralık 1846).

⁹ Proje ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. BOA., İ.MSM. 24/639-3, s.1-2.

olmayıp kendi istek ve arzuları ile eğitim alacak kimselerden oluşacaktı. Bu sınıftan mezun olanlar diledikleri yerde ziraat ile uğraşma veya ziraat eğitimi verme hakkına sahip olacaklardı. Sonuncusu olan sınıf-ı sâlis ise özel bir şart aranmaksızın ücret karşılığında istihdam edilecek işçilerden oluşacaktı. Bununla beraber sınıf-ı sâni diplomasına sahip olanlar ile sınıf-ı sâlis içerisinde kabiliyeti olup diploma almaya layık görülenler devlet tarafından istihdam edilmeyi talep ettikleri takdirde sınıf-ı evvel öğrencisine uygulanacak muameleye tabi olabileceklerdi. Bütün sınıflar için gerekli sayıda öğrenci ve işçi İstanbul, Anadolu ve Rumeli'den tedarik edilecekti¹⁰.

Uygulanacak yeni ziraî prensiplerin öğrenci ve işçiler tarafından öğrenilmesi, ürünlerden alınacak verime dolayısıyla zamana bağlı olduğundan talimhanenin öngörülen eğitim süresi altı yıl olarak belirlenmişti. Öğrenci ve işçiler bu süre içerisinde Davis tarafından Amerika'dan gönderilecek beş ziraatçının yanına dağıtılarak eğitim alacaklardı. Pratik eğitimin ilk senesine talimhane arazisinin parsellenerek mevsimine göre hububat tohumuyla ağaç çekirdeklerinin ekimi ve terbiyesi ile başlanacaktı. Ertesi sene hayvan ve boya maddelerinin tımar ve terbiye işlerine bakılacaktı. Sonraki dört sene boyunca da her yıl gelişim gösteren ürünler yine öğrenciler tarafından ciddi bir biçimde takip edilerek gerekli işlemler yapılacaktı. Davis'in Amerika'dan getirmiş olduğu tohum ve çekirdeklerin haricinde hazırlamış olduğu listeye göre çeşitli hububat tohumu, ağaç çekirdekleri ve damızlık hayvanlar ile gerekli olan alet ve edevat Avrupa'dan satın alınacaktı¹¹.

Raporda öngörüldüğü biçimde yolunda gittiği takdirde altı sene sonunda yaklaşık 25 muvazzaf öğretmen ile 300.000 kuruş ticaret hacmi olan bir talimhane meydana gelmiş olacaktı. Bu doğrultuda raporun ekinde Ziraat Talimhanesi'nin altı senelik tahmini masrafı da ayrıntılı bir şekilde hesap

¹⁰ *Şakirdân ve amele üç sınıf itibar olub sınıf-ı evveli oldukça yazı bilir adamlardan muvazzaf olarak müretteb olması ve bunlardan muallimlik derecesini tahsil ile şahadetnâme abzına nâil olanların bendegân-ı devlet-i alîye misüllü emr-i istibdamları yed-i ihtiyarlarında olmamak hüner ve ma'rifetlerine ve hidemât-ı meşbûdelerine göre imtiyazât-ı lazıme mazhar olmak üzere tabt-ı nizamda bulunması ve sınıf-ı sâni muvazzaf olmayarak kendü hâbişi ile gelüb ta'lim ve ta'allüm etmek ve şahadetnâme verildiği halde diledikleri mahallerde ziraat ü barâsete ve istekli olanlara ta'lim ve ta'allüme me'zûn olmak üzere tertip olunması ve sınıf-ı sâlis amele hey'etinden ecr-i misli olarak istihdam olunub bir vaket ve şart ile mukayyed olmaması ve fakat sınıf-ı sânidan şahadetnâme alanların ve sınıf-ı salisde isti'dâd-ı zâtîyesi olubda şahadetnâme abzına istihkak kesbetmiş bulunanların işlerinde devletçe istihdama taleb ve istiyâkı olan bulunduğu takdirde sınıf-ı evvel hakkında olacak muamelât bi-'aynibi bunlar haklarında dahi icrâ kılınması ve sınıf-ı mez'ûre icâb-ı maslahata tatbiken Der-alîye'den ve Anadolu ve Rumeli'nin münasib mahallerinden lüzümü mikdar tedârik olunmak üzere tesviye-i icâbına bakılması tensib kılındığı BOA., İ.MSM. 24/639-3, s.1.*

¹¹ Ayrıca Davis'in ailesi ve Amerika'dan getirtilecek beş kişi için bir hane tahsis edilecek ve kendisine İstanbul'a geldiği gün itibarıyla aylık 24.000 kuruş maaş tahsis edilecekti. BOA., İ.MSM. 24/639-3, s.1.

edilmişti. Buna göre yardımcısı ile beraber 1 usta (hoca) 2 tercüman, 5 öğrenci ve 30 işçiyle faaliyete geçecek olan talimhanenin tohum, çekirdek ve alet-edevat gibi diğer masraflarıyla beraber ilk sene devlete maliyeti 534.961 kuruş olacaktı. Bununun 151.984 kuruşu ise talimhane arazisine ekilecek olan hububat ve pamuk hâsîlatından karşılanacaktı. İkinci sene bir yandan öğrenci sayısı 15'e, işçi sayısı 75'e çıkarırken diğer yandan gelirlerin artacağı tahmin edilmekteydi. Nitekim hâsîlat çıkarıldıktan sonra senelik masraf yaklaşık 461.942 kuruş olarak belirlenmişti. Üçüncü sene ise 25 öğrenci, 150 işçi ile faaliyet gösterecek talimhanenin geliri giderinden 2.795 kuruş fazla olarak tespit edilmişti. Dördüncü, beşinci ve altıncı sene usta ve tercümanlardan kesilecek maaşlar göz önüne alındığında senelik 314.795 kuruşluk fazla hâsîlat dolayısıyla gelir ortaya çıkmaktaydı¹².

Basma Fabrikası tesisi özelinde gündeme gelen Ziraat Talimhânesi'nin, yapısını öngören rapor Meclis-i Vâlâ'ya havale ile burada da görüşülerek olumlu bulundu. Bu doğrultuda kaleme alınan tezkere, açılacak olan müessesenin ilerde bütün ülkeye fayda sağlaması ümidiyle irâde için Bâbîâlî'ye arz edildi¹³. Böylece yalnız fabrika için değil aynı zamanda bütün ülke tebaası ve ahalisi için faydalı ve hayırlı bulunan Ziraat Talimhanesi'nin tesisine 12 Ocak 1847 tarihli irâdenin ardından başlandı¹⁴. Masrafları Darphane-i Amire tarafından karşılanan mektep için ilk önce Ayamama Çiftliği eğitime elverişli hale getirildi. Binalar inşa edilerek mektep için gerekli olan alet ve edevat temin edildi. Alt yapı çalışmalarının sona ermesiyle 1848 yılında eğitim faaliyetine başlandı¹⁵.

2.Eğitim-Öğretim ve Okutulan Dersler

Açıldıktan sonra mektepte, raporda belirlenen prensiplerin uygulanmasına yönelik çalışmalar başlatıldı. Ancak ilerleyen yıllarda rapordan ziyade şartlar etkili oldu. 1848 yılı Mart ayı itibariyle Ziraat Mektebi'nde 9'u Müslüman 5'i Gayrimüslim olmak üzere toplam 14 muvazzaf (burslu-maaşlı) öğrenci bulunmaktaydı. İlk yılda yeterli donanıma sahip öğrenci bulmak için Mekteb-i

¹² *Layiha-yı mukaddemde mez-kûr talimhanenin bâsîlat ve masârifat-ı muhamminesini mutazammun bülâsadır BOA., İ.MSM. 24/639-3, s.2.*

¹³ *BOA., İ.MSM. 24/639-1 (7 M 1263/26 Aralık 1846).*

¹⁴ *BOA., İ.MSM. 24/639 (24 M 1263/12 Ocak 1847); Takvim-i Vekâyi, def'a 318 (6 S 1363/24 Ocak 1847); Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, s.91; Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, C.I-II, İstanbul, 1977, s.564-565; Ragıp Ziya Mağden, Ziraî Öğretimde 110 Yıl, Ankara, 1959, s.14; Önsoy, a.g.m., s.482; Güran, a.g.m., s.221; Donald Quataert, Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908, (Çevirenler: Nilay Özok Gündoğan, Azat Zana Gündoğan), İstanbul, 2008, s.97.*

¹⁵ *Ziraat Mektebi'nin inşaat masrafları için bkz. BOA., Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d.) Nr.68, s.1-3. BOA., HHL.d, Nr.69, s.2. Güran, a.g.m., s.221.*

Tıbbiye'ye müracaat edilmiş ve Ziraat Mektebi'nin ilk öğrencileri, buraya devam edenler arasından seçilmişlerdi¹⁶.

Tablo 1.Ziraat Mektebi'nin ilk öğrencileri

İsim						Toplam
Müslim	Ömer Efendi	Ahmet Efendi	İsmail Efendi	Tevfik Efendi	Edhem Efendi	9
	Ahmet Efendi	İsmail Efendi	Şakir Efendi	Seyyid Zihni Efendi	—	
Gayrimüslim	Bogos	Karabet	Haçık	Karabet	Evanis	5
Toplam						14

Yine rapora göre öğrencilere 750'şer, işçilere ise 300'er kuruş maaş tahsisi öngörülmüştü¹⁷. Ancak mektebin açıldığı dönemde öğrenci maaşlarında belirli bir düzen söz konusu değildi. Nitekim Müslüman öğrencilerden Ömer Efendi 750, Edhem Efendi 250 kuruş maaş alırken diğerlerine 400 kuruş tahsis edilmişti. Gayrimüslim öğrencilerden ise Haçık 400 kuruş, Bogos ile Evanis 350 kuruş ve her iki Karabet 250'şer kuruş maaş almaktaydılar¹⁸. 1848 yılı Ekim ayından itibaren öğrenci maaşları standarda kavuşarak 250 kuruş olarak düzenlendi¹⁹. Aynı yılın Kasım ayına gelindiğinde öğrenci mevcudu ise 39'a ulaştı²⁰. 1849 yılı Eylülünde mektebin, dışarıdan kabul edilenler de dâhil olmak üzere, 28'i Gayrimüslim 23'ü Müslim toplam 51 öğrencisi vardı²¹.

¹⁶ Bkz. *Ziraat Mektebi'nin iki yüz altmış dört senesi Mart ibtidasından Şubat nihayetine değin on iki mah zarfında me'murîn maâşıyla ücürât-ı amele ve masarif-i sairesini mübeyyin ilm ve haberdir* BOA., HH.d, Nr. 264 (1 Mart 1264/13 Mart 1848-28 Şubat 1264/12 Mart 1849); *Ziraat Mektebi'nin iki yüz altmış dört senesi Mart ibtidasından Ağustos nihayetine kadar altı ay zarfında vuku'bulan maâş-ı me'murîn ve ücürât-ı amele ve masarif-i sairesini mübeyyin defterdir*. BOA., HH.d, Nr. 617 (1 Mart 1264/13 Mart 1848-31 Ağustos 1264/12 Eylül 1848); Güran, a.g.m., s.221.

¹⁷ BOA., İ.MSM. 24/639-3, s.2.

¹⁸ *Ziraat Mektebi'nin iki yüz altmış dört senesi Eylül ibtidasından mah-ı mezbur nihayetine değin bir mah zarfında maâş-ı me'murîn ve demirbaş ve zebâir babasıyla masarifât-ı sairesini mübeyyin defterdir* BOA., HH.d, Nr. 617, s.37. *Der-mah-ı Teşrin-i evvel sene 1264, maâş-ı me'murîn ve şakirdân ve amele ücürâtı*. BOA., HH.d, Nr. 264, s.21.

¹⁹ *Der-mah-ı Teşrin-i evvel sene 1264, maâş-ı me'murîn ve şakirdân ve amele ücürâtı* BOA., HH.d, Nr. 264, s.21; *Ziraat Mektebi'nin bin iki yüz altmış dört senesi Teşrin-i evvel ibtidasından nihayetine değin bir mah zarfında maâş-ı me'murîn ve amele ücürâtı ve zebâir ve demirbaş babasıyla masarifât-ı sairesini mübeyyin defterdir* BOA., HH.d, Nr. 617, s.38.

²⁰ *Der-mah-ı Teşrin-i sâni sene 1264, maâş-ı me'murîn ve şakirdân ve amele ücürâtı* BOA., HH.d, Nr. 264, s.21; *Ziraat Mektebi'nin bin iki yüz altmış dört senesi Teşrin-i sâni ibtidasından*

İyi cins pamuk üretmek için tesisine başlanan mektepte, zamanla çeşitli konularda dersler verilmeye başlandı. Bunlar Hesap, Coğrafya, Geometri, Felsefe, Yol ve Köprücülük, Biyoloji, Hayvanat, Ziraat, Bahçıvanlık, gerekli olacak kadar Baytarlık, Şeker Üretimi, İpek Böcekçiliği, yünlü hayvanların özellikle de merinos koyunlarının ıslahı ile ilgili teorik ve pratik dersler idi. Ayrıca öğrencilere Avrupa'dan getirilen modern çiftçi aletlerin nasıl kullanılması gerektiği de gösterilmekteydi²². Ancak teorik eğitim için ziraatçılık ile ilgili ders gereçlerinin yokluğu büyük bir problem idi.

Yapısını öngören raporda belirtildiği üzere mektep yatılıydı. Öğrenciler, gündüzleri almakta oldukları teorik ve pratik dersleri takip etmekte ve akşamları da mektepte ikâmet etmekteydiler. Bu sayede özellikle uygulama alanında eğitimin sürekliliği sağlanmaktaydı.

3. Eğitimci Kadrosu

Ziraat Mektebi'nin ilk hocası 1846 sonbaharında pamuk ziraatındaki yeni metotları tanıtmak ve uygulamak için Amerika'dan getirilen ziraatçılardan Doktor Davis idi²³. Mahiyeti ile birlikte 26.000 kuruş maaş ile göreve getirilen Davis'in yanı sıra Hüseyin Efendi de 750 kuruş aylıkla mektebe müdür olarak tayin edilmişti. Ayrıca Davis tarafından *şakirdana ta'rif ve ta'limi lazım gelecek bususatın tefhimi için* 1.000 kuruş maaşla bir de tercüman atanmıştı²⁴. Tercümanın anlatılan konuları önce kendisi anlayıp sonra öğrencilere aktaracak olması ise bu görevi hassas hale getirmekteydi. Bu nedenle sonradan Avrupa'da beş yıl ziraat eğitimi almış olan ve *mahsulât-ı araziye ve hayvaniyenin ilmiyat ve ameliatını* öğrendiği ifade edilen Ağaton Efendi'nin tercümanlık işini üstlenmesine karar verildi²⁵.

nihayetine değin bir mah zarfında maâş-ı me'murîn ve amele ücürâtı ve zehâir ve demirbaş babasıyla masarifât-ı sairesini mübeyyin defterdir BOA., HH.d, Nr. 617, s.39.

²¹ Ziraat Mektebi'nin 1265 senesi Eylül ibtidasından nihayetine değin bir aylık masarifât kaydı BOA., HH.d, Nr.13806; BOA., *İrâde Tasnifi Meclis-i Vâlâ (İ.MVL.)* 197/6092-4; *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, s.192; Ergin, *a.g.e.*, C.I-II, s.566; Güran, *a.g.m.*, s.221.

²² *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, s.192; Ergin, *a.g.e.*, C.I-II, s.566; M.A., *Ubcini, Türkiye 1850*, C.I, s.202.

²³ BOA., *İrâde Tasnifi Hariciye (İ.HR.)* 37/1728 (15 ZA 1262/4 Kasım 1846).

²⁴ BOA., HH.d, Nr. 617, s.37.

²⁵ BOA., *İrâde Tasnifi Dâhiliye (İ.DH.)* 138/7098 (17 RA 1263/5 Mart 1847). 1823 yılında Hasköy'de doğan Ağaton Krikor Efendi, ilk tahsilini yine aynı yerde bulunan Nersesyan Mektebi'nde yapmıştır. 1840 yılında ise Ziraat eğitimi için Paris'e gönderilmiştir. Paris'te bulunan Grignon Yüksek Ziraat Mektebi'ndeki başarısı dikkatten kaçmamış ve ülkeye döndüğünde Ziraat Mektebi'nin tesisinde önemli görev üstlenerek aynı zamanda mektebin başhocası olmuştur. Kevork Pamukciyan, *Biyografileriyle Ermeniler*, İstanbul, 2003, s.8-9; Mağden, *a.g.e.*, s.14-15.

Ekim 1848 yılından itibaren müdürlük görevini El-Hac Bekir Ağa yürütürken mektebin tek hocası Ağaton Efendi olmuştu²⁶. 1849 yılına gelindiğinde Bekir Ağa ve Ağaton'un haricinde Kifork Efendi, Mösyö Kranz ve Said Ağa mektebin hoca kadrosunda yer almaktaydılar.

Tablo 2.1849 yılında Ziraat Mektebi'nin öğrenci ve hocaları ile aldıkları maaşlar²⁷

Hocalar							
İsim				Maaş (Kuruş)			
El-Hac Bekir Ağa (Müdür)				750			
Ağaton				4000			
Kifork				2000			
Fransızca Hocası Kranz				2000			
Vekilharç Sait Ağa				1000			
Öğrenciler							
Gayrimüslim				Müslim			
İsim	Maaş (Kuruş)	İsim	Maaş (Kuruş)	İsim (Efendi)	Maaş (Kuruş)	İsim (Efendi)	Maaş (Kuruş)
Canik	250	Rafayel	250	Ahmet	250	Mustafa	250
Boranz	250	Cebro	250	Osman	250	Ahmet	250
Haçık	250	Mıgırdıç	250	Mehmet Salih	250	Hüseyin	250
Evanis	250	Josef	250	Ahmet	250	Besim	250
Karabet	250	Artin	250	Tevfik	250	Ali	250
Evanis	250	Nikola	250	İzzet	250	Hüseyin	250
Zaršto	250	Antranik	250	Arif	250	Cavit	250
Pandeli	250	Hamparsun	250	İbrahim	250	Rıfat	250
Bogos	250	Garabet	250	Mehmet	250	Arif	250
Yanko	250	Agopyan	250	Tahsin	250	---	---
Bogos	250	Nikohi	250	Mustafa	250	---	---
Evadis	250	Sirabet	250	İbrahim	250	---	---
Karabet	250	Manuk	250	Hafiz	250	---	---
Bogos	250	Pandeli	250	Edhem	250	---	---

Dersler daha ziyade uygulamaya yönelik olduğu için hoca ve öğrencilerin haricinde, mektep arazisinde bulunan geniş tarlaları işlemek ve diğer çiftlik hizmetlerini görmek üzere çok sayıda işçi çalışmaktaydı. Temizlik, yemek ve diğer işleri görmek için hizmetçiler de görevlendirilmişti. Bununla beraber bir aşçı, bir de hekim bulunmaktaydı. Böylece kısa sürede kadrosu genişleyen mektep, modern alet ve edevatın kullanıldığı, uygulamalı çağdaş bir meslekî eğitim kurumu görünümüne kavuşmaya başladı. İdarecilerin de ilk etapta

²⁶ BOA., HHL.d, Nr. 617, s.38.

²⁷ BOA., HHL.d, Nr.13806.

üzerinde önemle durduğu ve her türlü ihtiyacının karşılandığı mektebin 1848 Martından itibaren bir yıllık süre zarfındaki masrafı 614.098,5 kuruş idi²⁸.

4.Nafia Nezâreti İdâresi Altına Alınması

1850 yılında mektebin *suret-i idaresi* ile mevcut durumu yeniden gözden geçirildi. Aralarında Ticaret Nazırı ve Ziraat Mektebi hocalarından Ağaton'un da yer aldığı bir mecliste mektebin, Nafia Nezâreti'nin idaresi altına verilmesi kararlaştırıldı. Bundan sonra gerekli olacak düzenlemelerin de Nafia Nazırı tarafından kaleme alınması öngörüldü. Ayrıca bazı öğrencilerin ziraat ilmine şimdiden vâkıf oldukları belirtilerek bunların icap eden yerlere gönderilmesinde fayda olacağı, bununla beraber diğer öğrencilerin de üç-beş sene içerisinde mezun olabilecekleri dile getirildi. Mevcut öğrencilerden bir kısmının ise ziraat ilmi için gerekli olan bazı fenleri öğrenmek üzere Mekteb-i Tıbbiye'ye verilmesinin lüzumuna işaret edildi. Müzâkere edilen bütün konular, 8 Mayıs 1850 tarihinden itibaren hayata geçirilmeye başlandı²⁹.

Tablo 3.Ziraat Mektebi'nin Nafia Nezâreti İdâresi'ne geçişi sırasında öğrenci ve hoca kadrosuyla bir aylık masrafı³⁰

Hocalar		Öğrenciler			İşçi Ücretleri		Diğer Masraflar	Toplam (Kuruş)
İsim	Maaş	Sayı	Maaş	İşçi Sayısı	Toplam Ücret			
Müdür Bekir Ağa	750	İslam	19	4750	41	7570	12765	
Muallim Hoca Ağaton	4000							
Diğer Hoca Kifork	2000	Reaya	28	7000	41	7570	12765	39835
Fransızca Hocası Kranz	1000							
Toplam (Kuruş)	7750			11750		7570	12765	39835

5.Geçici Olarak Mekteb-i Tıbbiye'ye Nakli

1850 yılı sonlarına gelindiğinde ise Ziraat Mektebi'nde işlerin yolunda olmadığı görüldü. Öğrencilerin şikâyeti ile başlayan bu olumsuzluğun temel sebebi, yine onların ifadesine göre elverişsiz koşullar idi. Buna göre mektebin bulunduğu bölge uygunsuzdu ve kış günlerinde iklim oldukça sertti. Dolayısıyla birçok öğrenci hastalıkla uğraşmak zorunda kalıyordu. Bunun yanı sıra ziraat

²⁸ Bu arada mektebe tahsis edilmiş olan arazilere ekilen buğday ve sair ürünlerden öngörülenin aksine az bir gelir elde edilmekteydi. Örneğin mektebin 1847 yılındaki geliri 4.905 kuruş idi. *BOA., HH.d, Nr. 617, s.37* (13 RA 1265/6 Şubat 1849). Mektep için harcanan para, sanayileşme ve modernleşme yolundaki gayretlerin önemine en güzel örnektir. Lakin süreklilik ve geri dönüşüm olmadığı için yapılan masraflar boşa gitmiştir.

²⁹ *BOA., İ.DH. 213/12416* (26 C 1266/9 Mayıs 1850); ; *BOA., Bâbü'lî Evrak Odası (BEO.,) Sadâret Mehtûbî Kalemi Mühimme (A.MKT.MHM.) 21/9* (29 C 1266/12 Mayıs 1850).

³⁰ *BOA., İ.DH. 213/12416-4.*

ilmini hakkıyla öğrenmek için yeterli alet ve edevat bulunmamaktaydı. Kitap yetersizliğinden dolayı teorik dersler yapılamamaktaydı³¹. Öğrenciler bu sıkıntıların giderilmesini ve gerekli aletlerin verilmesi için irâde buyrulması talebini içeren dilekçelerini padişaha arz ettiler. Bunun üzerine konunun Meclis-i Vâlâ'ya havale edilerek mütalaa edilmesi ve gereğinin buna göre yapılması istendi³².

Aslında öğrencilerin ve mektebin bu vaziyeti daha önce de dile getirilmiş ve bir ıslahat yapılması istenmişti. Mektebin Ayamama Çiftliği'nden havası ve arazisi uygun olan devlete ait başka bir çiftliğe taşınması dile getirilmişti. Öğrenciler de durumlarını arzuhal ile ifade edince konu acilen ele alındı. İlk olarak mektebin başka bir yere taşınması düşünüldüyse de gerek içinde bulunulan kış şartları gerekse yeniden bina inşa edilmesinin gerekmesi ve bunun uzun zaman alacak olması, bu çözümü öteledi. Konu Meclis-i Vâlâ tarafından Nafia ve Maliye nezâretlerinin görüşü de alınarak müzâkere edildi. Neticede gerekli olan ıslahatın ileride yavaş yavaş yapılması kararlaştırılarak öğrencilerin şimdilik Mekteb-i Tıbbiye'ye nakledilmeleri uygun görüldü³³. 17 Ocak 1851 tarihli irâdenin ardından da gerekli işlemlere başlandı³⁴.

Mekteb-i Tıbbiye Nezâreti'ne bilgi verilerek bu zaruri durumun önem ve aciliyetinden bahsedildi ve öğrencilerin geçici olarak münasip bir mahale yerleştirilmeleri istendi³⁵. Bunun üzerine Humbarahane Kışlası içerisindeki bazı odalar geçici olarak Ziraat Mektebi öğrencilerine tahsis edildi³⁶. Böylece öğrenciler eğitimlerine, Mekteb-i Tıbbiye binasında devam etmeye başladılar.

Geçici bir bina için Mekteb-i Tıbbiye'nin tercih edilmesinde Ziraat Mektebi öğrencilerinin bazı dersleri buradan almaları düşüncesinin de etkili olduğu söylenebilir. Biraz yukarıda bahsedildiği üzere Ağaton Efendi önceden bu durumu dile getirmiş ve öğrencilerden bir kısmının ilgili dersleri Mekteb-i Tıbbiye'den almaları gerektiğini belirtmişti. Yani bu iki mektebin aynı mekânda

³¹ Ziraat, Osmanlı Devleti'nde ilk defa bir eğitim kurumunda ilmi metotlarla öğretilmeye başlandığı için konu ile ilgili materyal sıkıntısı çekilmekteydi. Zira gerekli kitapların ziraat ilminde Osmanlı'dan çok daha ileride olan Avrupa'dan getirilerek tercüme edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda 1850 Ekimi'nde Paris Sefareti tarafından Fransa Ziraat Mektebi'nde telif edilmiş bir kitaptan 6 cilt gönderildiği görülmektedir. *BOA., Haricîye Nezâreti Tercüme Odası (HR.TO9 70/86 (7 Octobre/Ekim 1850))*. Zaman alan bu durum ise öğrencilerin kitap noktasında sıkıntı yaşamalarına neden olmuştur.

³² *BOA., İ.MVL. 197/6092-3 (Gurre-i Muharrem 1267/6 Kasım 1850)*.

³³ *BOA., BEO., Sadâret Âmedi Kalemî (A.AMD.) 27/37 (13 S 1267/18 Aralık 1850); BOA., İ.MVL. 197/6092-1 (29 S 1267/3 Ocak 1851)*.

³⁴ *BOA., İ.MVL. 197/6092 (14 RA 1267/17 Ocak 1851)*.

³⁵ *BOA., BEO., Sadâret Mektûbî Kalemî Meclis-i Vâlâ (A.MKT.MVL.) 38/40 (23 RA 1267/26 Ocak 1851); BOA., BEO., Sadâret Mektûbî Kalemî Nezâret ve Devâir (A.MKT.NZD.) 25/74 (25 RA 1267/28 Ocak 1851)*.

³⁶ Bu, Ağustos 1852 tarihli Meclis-i Vâlâ irâdesinden anlaşılmaktadır. *BOA., İ.MVL.242/8701 (2 N 1268/20 Haziran 1852)*.

olması hoca sıkıntısını giderebilirdi. Nitekim Mekteb-i Tıbbiye hocalarından Boğos'un Ziraat Mektebi'nde de ders vermek için müracaatta bulunması bu durumu destekler niteliktedir³⁷.

6.Mektebin Kapatılması

Bu arada Ziraat Mektebi için devlete ait olan çiftliklerden birinin seçilmesi ve gerekli binaların inşası için girişimlere başlanmıştır³⁸. Ancak faaliyetler sürüncemede kaldı. 1851 yılı Ekim ayına kadar başka bir müstakil yer tespit etmek için fiili bir girişim olmadı. Dahası bu tarih itibariyle mektebin tamamen kapatılmasına karar verildi. Bu kararın alınmasının görünürdeki sebebi ise taşraya gidecek öğrenci yetiştirilememesiydi. Zira Ziraat Mektebi'nin tesis edilme nedenlerinden biri ve en önemlisi, yetiştirilen öğrencilerin taşraya dağıtılarak modern metotları yaymaları fikriydi. Dolayısıyla mektebe alınacak öğrencilerin İstanbul ile sınırlı kalmaması öngörülmüştü. Ancak bu düşünce pratiğe dökülemedi. Mevcut öğrenciler, projeden hızlı netice almak düşüncesiyle Mekteb-i Tıbbiye'den seçildiler. Dolayısıyla taşradaki ziraî yöntemlerin güncellenmesine katkı sağlamak üzere buralara gidecekleri düşünülmemekteydi. Bu düşünceye istinaden mektepten artık bir fayda sağlanamayacağı ve yapılan masrafların boşa gideceği ileri sürüldü. Neticede ileride gerek görüldüğü takdirde yeniden açılması saklı tutularak kapanmasına karar verildi³⁹. Bu kararın ardından süreçte uygulanacak prosedürler belirlendi.

Kapanacak olan mektebin müdür ve memur maaşlarının hazineye bırakılması⁴⁰ ayrıca mektep mualliminin ziraat ilmine vâkıf olmasından dolayı "fenn-i ziraat ve ticarete dair" kitapları tercüme etmek üzere istihdam edilmesi ve kendisine uygun bir maaş tahsis edilmesi uygun görüldü⁴¹. Bununla beraber görevli olan diğer memurların kayırılması, öğrencilerin ise önceden Mekteb-i Tıbbiye'den seçildikleri için, tekrar buraya iade edilmeleri kararına varıldı⁴². Son olarak Avrupa'dan getirilmiş olan alet ve edevatın listelenerek uygun bir yerde

³⁷ BOA., BEO., A.MKT.NZD. 29/88 (17 CA 1267/20 Mart 1851).

³⁸ BOA., İ.DH. 232/13959 (18 C 1267/20 Nisan 1851).

³⁹ BOA., İ.DH. 241/14635 (17 Z 1267/13 Ekim 1851).

⁴⁰ BOA., BEO., A.AMD. 31/97 (14 Z 1267/10 Ekim 1851).

⁴¹ Mektep mualliminden kasıt mektebin direktörü, başka bir deyişle baş hocasıdır. Bu görev Ağaton Efendi'nin uhdesindeydi. Ancak Ağaton Efendi'nin görevinden istifa ettiği, yerine ise 2500 kuruş maaş tahsisatıyla başka bir muallimin tayin olduğu anlaşılmaktadır. BOA., İ.DH. 243/14837-1 (27 M 1268/22 Kasım 1851); BOA., BEO., A.AMD. 33/70 (29 M 1268/24 Kasım 1851). Yuanko isimli yeni muallim, daha sonra ziraat fenni ile ilgili kitap ve risale tercüme etmek üzere 2000 kuruş maaşla Meclis-i Nafia azalığı görevine getirilmiştir. BOA., İ.DH. 243/14837 (3 S 1268/28 Kasım 1851); BOA., BEO., A.MKT.MHM. 40/94 (9 S 1268/4 Aralık 1851).

⁴² Mektebin lağvı sırasında memur sayısı 5, öğrenci sayısı 49 idi. BOA., *Maliyeden Müdenver Defterler (MAD.d.)* Nr.10572, s.95 (12 RA 1268/5 Ocak 1852).

muhafaza edilmesi görevi de Ticaret Nazırı'na havale edildi⁴³. Böylece Ziraat Mektebi'nin yaklaşık üç yıl süren eğitim serüveni sona ermiş oldu.

Elde edilen bilgiler ışığında mektebin bu şekilde kapanmasının, gerekli ve yeterli hazırlıkların yapılamamasından kaynaklandığını ifade etmek mümkündür. Aynı zamanda üç yıllık süre içerisinde yapılan masrafların da karşılığının alınmadığı görülmektedir⁴⁴. Mektebin kapanmasının ardından burada hizmet veren muallimlerden faydalanılamadığı gibi öğrenciler de arada kalmışlardır. Nitekim Ziraat Mektebi açıldığında Mekteb-i Tıbbiye'den seçilerek buraya alınan öğrenciler, ne tıp eğitimini ne de ziraat eğitimini hakkıyla alabilmişlerdir⁴⁵. Buna rağmen Ziraat Mektebi, modern meslekî eğitimin doğuşunda ve gelişiminde en önemli merhalelerdendir. Bu ilk teşebbüs ekonomik açıdan devletin, geçmişte olduğu gibi modernleşme sürecinde de, ihtiyaç duyduğu en önemli alana yöneliktir. Dolayısıyla mektep kapandıktan sonra yeniden açılması için Tanzimat dönemi sonuna kadar girişimlerde bulunulmuştur. Hatta 1871 yılında bir de nizamnâme hazırlanmıştır⁴⁶. Ancak içinde bulunulan ekonomik sıkıntılar ve öncelik arz eden siyasi meseleler nedeniyle yeniden açılması 1891 yılını bulmuştur. Ziraat Talimhanesi, bu tarihte Halkalı Ziraat Mektebi adıyla tesis edilmiştir⁴⁷.

⁴³ BOA., İ.DH. 241/14635 (17 Z 1267/13 Ekim 1851); BOA., BEO., AMKT.MHM. 37/77 (23 S 1268/18 Aralık 1851). Daha sonra mektebin yeri olan Ayamama Çiftliği, İstabl-ı Amire'ye yani saray ahırına bağlandı. Burada bulunan eşyalar da imza karşılığında İstabl-ı Amire müdürüne devredildi. BOA., MAD.d, Nr.10572, s.95 (12 RA 1268/5 Ocak 1852).

⁴⁴ Mektebin masraflarının bütçeye ağır geldiği görülmektedir. Hatta bu durumun kapanmasında önemli rol oynadığını söylemek yerinde olur. Nitekim mektep kapandığı sırada hocaların beş ay maaş alamadıkları anlaşılmaktadır. BOA., BEO., AMKT.MHM. 44/72 (19 CA 1268/21 Mart 1852); BOA., İ.MVL. 239/8524 (5 N 1268/23 Haziran 1852); BOA., BEO., AMKT.MVL. 54/17 (20 N 1268/8 Temmuz 1852); BOA., BEO., AMKT.NZD. 60/97 (29 Z 1268/14 Ekim 1852).

⁴⁵ Mekteb-i Tıbbiye'de eğitim görmekte iken Ziraat Mektebi'ne imtihanla giren Hafız İbrahim'in her iki fenden de zayıf kaldığını ve boşta olduğunu ifade ettiği arzuhali bu durumu ifade oldukça önemlidir. Ayrıca tek örnek de bu değildir. *Mukaddeman Mekteb-i Tıbbiye şakirdânından olub muahharan Ayastefanos'da ibdas olunan Mekteb-i Ziraat de dahi tahsil-i fen ve lisan itmîş ve şimdiki halde boşta kalmış olan Seyyid Ömer Efendi'nin münasip bir hizmetde istibdam olunması istidasını havi* Ticaret Nezâreti'ne takdim etmiş olduğu arzuhali de bu konuyla ilgili sıkıntıyı göstermektedir. BOA., Hariciye Nezâreti Mektûbî Kalemi (HR.MKT.) 56/86 (5 CA 1269/14 Şubat 853). Bununla beraber öğrenciler içerisinde Mekteb-i Tıbbiye'ye de devam edemeyip açıkta kalanların da olduğu görülmektedir. BOA., HR.MKT. 100/94 (18 CA 1271/6 Şubat 1855).

⁴⁶ Bkz. BOA., Meclis-i Tanzimat Defteri Nr.3, s.38-41 (2 Z 1287/23 Şubat 1871).

⁴⁷ Mağden, a.g.e., s.21-28. Bkz. Sevtap Kadioğlu, "Osmanlı döneminde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar ve Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnâmesi", *Kutadgubilig*, S.8, İstanbul, 2005, s.241-243.

Sonuç

Sivil teknik eğitimde fiilî olarak hayat bulan ilk modern meslekî-teknik eğitim projesi 1847 yılında İstanbul Zeytinburnu'nda açılması planlanan bir tekstil fabrikası sayesinde kurulan Ziraat Talimhanesi olmuştur. 1846 yılı sonlarında temiz hammadde üretmek için pamuk tohumlarını ıslah etmek üzere bu konuda hayli ileride olan Amerika'dan uzmanlar getirtilmişti. Bu uzmanlardan biri olan Doktor Davis'in "ilm-i ziraat" hakkında oldukça donanımlı olduğunu fark eden idareciler, amacın kapsamını genişlettiler ve tarımın diğer alanlarında da modernleşmeyi sağlayacak önemli bir reformu gündeme aldılar. Bir talimhane açarak teorik ve pratik meslekî eğitim ile çağdaş ziraatçılar yetiştirmeyi ve bunları taşralara göndererek ülke genelinde modern tarımı yaygınlaştırmayı kararlaştırdılar. Böylece 1848 yılında Ziraat Mektebi'nde eğitim-öğretim başladı.

Zamanla sayıları 50'nin üzerine çıkan öğrencilere yaklaşık üç yıl boyunca modern tarım dersleri verildi. Ancak 1851 kışında olumsuz iklim koşulları nedeniyle önce mektepte bulunan öğrenciler başka yere nakledildiler. Ardından ise öngörülen amacın hâsıl olmadığı gerekçesiyle eğitim süresi henüz tamamlanmamışken kapatılması kararı alındı. Alt yapı koşulları ve bir plan-program göz önüne alınmadan teşebbüs edilen ilk çağdaş zirâî eğitim denemesi, böylece başarısızlıkla sonuçlanmış oldu. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, bir eğitim kurumu olarak beklentilere cevap veremediyse de modern tarım alet ve edevatının ülkeye getirilmesi ve kullanılmasına bu tecrübe ön ayak oldu. Islah edilmiş çeşitli tarımsal ürün tohumlarının ithal edilmesine yine Ziraat Mektebi vesile oldu. Ayrıca mektep, hayvancılığın geliştirilmesi yönünde profesyonel adımların atılmasına da katkı sağladı. Ne var ki, kapandıktan sonra bu yenilikleri geliştirmek ve yaygınlaştırmak Tanzimat döneminde başka bir eğitim kurumu bünyesinde mümkün olmadı.

Kaynakça**A-Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

Bâbiâli Evrak Odası Âmedi Kalemi: *BOA., BEO., A.AMD. 27/37* (13 S 1267/18 Aralık 1850); *BOA., BEO., A.AMD. 31/97* (14 Z 1267/10 Ekim 1851); *BOA., BEO., A.AMD. 33/70* (29 M 1268/24 Kasım 1851).

Sadâret Mektûbî Kalemi Nezâret ve Devâir: *BOA., BEO., A.MKT.NZD.25/74* (25 RA 1267/28 Ocak 1851); *BOA., BEO., A.MKT.NZD. 29/88* (17 CA 1267/20 Mart 1851); *BOA., BEO., A.MKT.NZD. 60/97* (29 Z 1268/14 Ekim 1852).

Sadâret Mektûbî Kalemi Mühimme Odası: *BOA., BEO., A.MKT.MHM. 21/9* (29 C 1266/12 Mayıs 1850); *BOA., BEO., A.MKT.MHM. 37/77* (23 S 1268/18 Aralık 1851); *BOA., BEO., A.MKT.MHM. 40/94* (9 S 1268/4 Aralık 1851); *BOA., BEO., A.MKT.MHM. 44/72* (19 CA 1268/21 Mart 1852).

Sadâret Mektûbî Kalemi Meclis-i Vâlâ: *BOA., BEO., A.MKT.MVL. 38/40* (23 RA 1267/26 Ocak 1851); *BOA., BEO., A.MKT.MVL. 54/17* (20 N 1268/8 Temmuz 1852).

Hazine-i Hassa Defterleri: *BOA., HH.d. Nr.68*; *BOA., HH.d. Nr.69*; *BOA., HH.d. Nr. 264*; *BOA., HH.d. Nr. 617*; *BOA., HH.d. Nr.13806*.

Hariciye Nezâreti Evrakı Mektûbî Kalemi: *BOA., HR.MKT. 56/86* (5 CA 1269/14 Şubat 853); *BOA., HR.MKT. 100/94* (18 CA 1271/6 Şubat 1855).

Hariciye Nezâreti Evrakı Tercüme Odası: *BOA., HR.TO 70/86* (7 Octobre/Ekim 1850).

İrade Tasnifi Dâhiliye: *BOA., İ.DH.138/7098* (17 RA 1263/5 Mart 1847); *BOA., İ.DH. 213/12416* (26 C 1266/9 Mayıs 1850); *BOA., İ.DH. 213/12416-4*; *BOA., İ.DH. 232/13959* (18 C 1267/20 Nisan 1851); *BOA., İ.DH. 241/14635* (17 Z 1267/13 Ekim 1851); *BOA., İ.DH. 243/14837-1* (27 M 1268/22 Kasım 1851); *BOA., İ.DH. 243/14837* (3 S 1268/28 Kasım 1851).

İrade Tasnifi Hariciye: *BOA., İ.HR.37/1728* (15 ZA 1262/4 Kasım 1846).

İrade Tasnifi Mesâil-i Mühimme: *BOA., İ.MSM. 24/639-3*; *BOA., İ.MSM. 24/639-1* (7 M 1263/26 Aralık 1846); *BOA., İ.MSM. 24/639-2* (23 Z 1262/12 Aralık 1846); *BOA., İ.MSM. 24/639* (24 M 1263/12 Ocak 1847).

İrade Tasnifi Meclis-i Vâlâ: *BOA., İ.MVL.197/6092-4*; *BOA., İ.MVL. 197/6092-3* (Gurre-i Muharrem 1267/6 Kasım 1850); *BOA., İ.MVL. 197/6092-1* (29 S 1267/3 Ocak 1851); *BOA., İ.MVL. 197/6092* (14 RA 1267/17 Ocak 1851); *BOA., İ.MVL. 239/8524* (5 N 1268/23 Haziran 1852); *BOA., İ.MVL.242/8701* (2 N 1268/20 Haziran 1852).

Maliyeden Müdevver Defterler: *BOA., MAD.d. Nr.10572*.

B-Süreli Yayınlar

Takvim-i Vekâyi, def'a 318 (6 S 1363/24 Ocak 1847).

Ceride-i Havâdis, Nr. 25 (18 M 1257/12 Mart 1841).

Ceride-i Havâdis Nr. 304 (3 ZA 1262/23 Ekim 1846).

C-Yazmalar

Karakoç Sarkis, *Külliyyât-ı Kavânîn*, Nr.6480 (10 ZA 1261/10 Kasım 1845).

D.Araştırma ve İncelemeler

Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, C.I-II, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.

Güran, Tevfik, "Zirâi Politika ve Ziraatte Gelişmeler, 1839-1876", *150. Yılında Tanzimat*, T.T.K., Ankara, 1992, s.219-233.

_____ *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Kadıoğlu Sevtap, "Osmanlı Döneminde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar Ve Tedrisat-ı Ziraiye Nizamnamesi", *Kutadgubilig*, S.8, İstanbul (Ekim) 2005, s. 239-257.

Mağden, Ragıp Ziya, *Zirai Öğretimde 110 Yıl*, Türk Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, Ankara, 1959.

Morel, Eugene, *Türkiye ve Reformları*, Süreç Yayınları, İstanbul, 1984.

Önsoy, Rifat, *Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1988.

_____ "Tanzimatta Üretimi Çağdaştırma Çabaları; Ziraat ve Orman Mektebi", *Osmanlı Döneminde Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi*, İRCİCA Yayınları, İstanbul, 2001, s.481-487.

Pamukciyan, Kevork, *Biyografileriyle Ermeniler*, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Quataert, Donald, *Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876-1908*, (Çevirenler: Nilay Özok Gündoğan, Azat Zana Gündoğan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayını, İstanbul, 1938.

Ubicini, M.A., *Türkiye 1850*, C.I, (Çeviren Cemal Karaağaçlı), Tercüman Binbir Eser.

_____ *Türkiye 1850*, C.II, (Çeviren Cemal Karaağaçlı), Tercüman Binbir Eser.

OTAM YAZIM KURALLARI

1. Gönderilecek yazılar özgün araştırma-inceleme, derleme ve çeviri (yazarın/yazarların onayı alınması şartıyla), belge yayını, haber, kitap tanıtımı şeklinde olabilir. Gönderilen yazıların hakem değerlendirmesine sunulmadan önce aşağıdaki biçimsel özellikleri yerine getirmiş olması gerekmektedir. Dergimizde yer alacak yazılar başka bir yerde yayımlanmamış olmalıdır. Yazılar Türkçe veya yabancı dilde olabilir.
2. Yazıların başında, toplam 300 kelimeyi geçmeyen özetler, Türkçe ve İngilizce “Özet/Abstract “ başlıkları altında verilmelidir.
3. **Başlıklar:** Ana başlık yazının içeriğine uygun ve onu tam olarak ifade eden bir başlık olmalıdır. Başlıklar ve paragrafların arasında daima **6nk** aralık bırakılmalıdır.
4. Yazar ad ve soyadları, adresleri, görev yaptığı kurum, telefon ve e-posta adresleri belirtilmelidir. (Ad-Soyad yukarıda Özet başlığının üstünde sağ üst köşeye gelecek şekilde 11 punto yazılmalı ve (*) işareti ile sayfa altına unvan, adres ve e-posta bilgileri 10 punto ve italik olarak verilmelidir.)
5. **Metin: 12 punto, Garamond yazı karakterinde, iki yana yash. Üstten: 5,35 cm, Alt:tan 5,35 cm, Sağdan: 4,5 cm, Soldan: 4,5 cm boşluk bırakılmalıdır.**
 - Alıntılar:** İki satırdan uzun alıntılar ayrı bir paragraf olarak, tırnak içinde, 10 punto, Garamond ve her iki yandan 1cm içerlek olmalıdır. İki satıra kadar olan alıntılar metin içinde italik ve tırnak içinde verilmelidir.
 - Paragraflar:** Metnin tamamında paragraf girintisi 0,75 cm olmalıdır. Her paragraf arasında 6 nk aralık bırakılmalıdır.
6. **Şekiller ve Resimler:** Şekiller ve resimler metin içine yerleştirilmiş veya ayrı dosya olarak kaydedilmiş olmalıdır. Şekiller ve resimler numaralandırılmalı ve altına gerekli açıklama yapılmalıdır. Özel koşullarda renkli resim baskısı da yapılabilir.
7. **Dipnotlar:** Metin içindeki atıflar sayfa altı dipnot şeklinde 1'den başlayarak devam eden dipnot olarak numaralanmalı, 10 punto Garamond yazı karakteriyle yazılmalıdır. Metinde dipnot sisteminin dışında, metin içi atıf veya başka bir sistem kullanılmamalıdır. Dipnotlarda kitap ve ansiklopedi adları italik olarak, makale adı tırnak içinde düz yazı ile gösterilmelidir. Dipnotlarda, ilk geçtiği yerde kaynakların tam künyesi verilmeli, daha sonra yazarın belirlediği kısaltmalarla yazılmalıdır. Çok yazarlı kaynakların ilk geçtiği yerde

yazarların hepsi yazılmalı, daha sonra kısaltarak verilmelidir. Dipnotların hizalaması da **iki yana yaslı** olmalı ve girinti kullanılmamalıdır.

8. **Kaynakça ve Dipnotlar:** **Kaynakça** ayrı başlık altında makalenin sonunda yeni bir sayfadan başlamalı ve yazar soyadına göre alfabetik olmalıdır. Kaynakçada sadece metin içinde atıfta bulunulan eserler yer almalı ve **10 punto Garamond** yazı kullanılmalıdır

Örnek Dipnot (Kitap): Halil İncık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300–1600)*, Çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2003, s. 12.

Örnek Kaynakça (Kitap): İncık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300–1600)*, Çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2003.

Örnek Dipnot (Makale, Ansiklopedi maddesi vs.): Halil İncık, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Problemi”, *Doğu-Batı*, Sayı 7, Ankara 1999, s. 16.

Örnek Kaynakça (Makale, Ansiklopedi maddesi vs.): İncık, Halil, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Problemi”, *Doğu-Batı*, Sayı 7, Ankara 1999, s. 9–22.

9. **Yazıların Gönderilmesi;** Yukarıdaki ilkelere uygun olarak hazırlanmış makaleler **1 nüsha** olarak posta ile ve ayrıca e-posta olarak OTAM yazışma adresine gönderilmelidir. Yayın Kurulu, yazılarda esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler yapabilir.